

บทที่ 3

อุตสาหกรรมผลิตยางดิบและลักษณะการจ้างงาน

ในบทนี้เป็นการตรวจสอบข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการจ้างงานในอุตสาหกรรมผลิตยางดิบ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญอันจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดกรอบแนวคิดและการวิเคราะห์ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์

3.1 ผลผลิตจากยางดิบ

1) น้ำยางสด คือ ของเหลวที่ไหลออกมาจากต้นยางเนื่องจากกรีด ผู้กรีดยางต้องระมัดระวังในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวเป็นพิเศษเนื่องจากความสะอาดของน้ำยางเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างคุณภาพให้น้ำยางขายได้ราคาดี ปกติน้ำยางสามารถรักษาสภาพความเป็นน้ำยางอยู่ได้ประมาณ 2-3 วัน โดยทำการรักษาสภาพด้วยสารละลายแอมโมเนีย ซึ่งกรรมวิธีดังกล่าวส่งผลให้น้ำยางมีหลายเกรดแบ่งตามเปอร์เซ็นต์ความเข้มข้นของน้ำยาง ราคาของน้ำยางก็จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ความเข้มข้นของน้ำยาง พ่อค้าหรือโรงงานจะทำการรับซื้อเพื่อนำไปแปรรูปเป็นน้ำยางชั้น ยางแผ่นรมควัน หรือยางแท่งต่อไป

2) ยางแผ่นดิบ การผลิตยางแผ่นทำได้โดยการนำน้ำยางสดมากรองแยกสิ่งสกปรกแล้วทำให้จับตัวด้วยกรดฟอร์มิคหรืออะซิติก จากนั้นนำมานวดและรีดด้วยจักรรีดยางจนยางมีแผ่นหนาประมาณ 2-3 มิลลิเมตร แล้วนำไปผึ่งไว้ในที่ร่มจะได้ยางแผ่นดิบ (Un-smoked sheet, USS) รอกขาย โดยทั่วไปยางแผ่นดิบ 1 แผ่นมีน้ำหนักประมาณ 1 กิโลกรัม ยางแผ่นดิบก็มีหลายเกรดเช่นกัน แบ่งเป็นยางแผ่นดิบชั้น 1-4 ปัจจัยที่ใช้ในการแบ่งชั้นเกรดของยางแผ่นดิบมีหลายปัจจัย เช่น ความหนาของแผ่น ความสะอาด เนื้อยางแห้ง เป็นต้น โดยผลผลิตยางแผ่นดิบของประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นยางแผ่นดิบชั้น 3 พ่อค้าหรือโรงงานทำการรับซื้อเพื่อนำไปแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันหรือยางแท่งต่อไป

3) ยางแท่งหรือยางถ้วย คือ น้ำยางที่ปล่อยให้แข็งตัวเป็นก้อนในถ้วยรองน้ำยาง คนกรีดยางจะไม่เก็บยางจนกระทั่งยางแข็งตัวได้ที่ สามารถนำไปขายได้ที่ พ่อค้าหรือโรงงานทำการรับซื้อเพื่อนำไปแปรรูปเป็นยางแท่งต่อไป

4) เศษยาง (ขี้ยาง) คือ เนื้อยางกันถ้วยที่เหลือต่างจากการเก็บน้ำยางในตอนเช้า และยางเส้นที่เป็นคราบเหลือจากการกรี๊ด ถือเป็นผลผลิตส่วนเพิ่มจากการกรี๊ดยางที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง พ่อค้าหรือโรงงานรับซื้อเพื่อนำไปแปรรูปเป็นยางแท่งหรือยางเครฟต่อไป

3.2 ขั้นตอนการกรี๊ดยางและผลิตยางดิบ

กระบวนการผลิตยางดิบ เริ่มตั้งแต่การกรี๊ดยาง เก็บน้ำยาง และทำยางแผ่นดิบ ซึ่งกระบวนการทั้งหลายเป็นขั้นตอนที่อาศัยแรงงานเป็นหลัก (Labor-intensive) กำลังแรงงานที่ใช้คือแรงงานในครัวเรือนของแรงงานรับจ้างกรี๊ดยางเอง ซึ่งจะมีการแบ่งหน้าที่กันค่อนข้างชัดเจน เช่น สามีทำหน้าที่กรี๊ดหน้ายาง ภรรยาและลูกๆ ทำหน้าที่เก็บน้ำยางและทำยางแผ่นดิบ หรือบางครั้งเรือนอาจช่วยกันทำทั้งหมด ซึ่งกว่าจะเสร็จกระบวนการทำงานในแต่ละวัน คือประมาณ 11 นาฬิกา

1) การกรี๊ดยาง คือวิธีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากต้นยาง โดยการใช้มีดที่มีลักษณะคมกรี๊ดไปบริเวณลำต้นของต้นยางเพื่อให้น้ำยางไหลออกมา และนำภาชนะมารองรับน้ำยาง น้ำยางนี้เองที่เป็นผลผลิตที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร การกรี๊ดยางที่ถูกต้องเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เนื่องจากสามารถเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นได้อย่างยั่งยืน ทำให้ได้รับกำไรสูงสุด (Maximize profit)

งานกรี๊ดยางเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะและความพยายามสูง ทำงานกลางแจ้ง แรงงานกรี๊ดยางต้องตื่นประมาณตี 1 ถึงตี 3 เพื่อไปกรี๊ดยาง อุปกรณ์ในการกรี๊ดยางมีตะเกียง มีดกรี๊ดยาง และถังน้ำ หากเป็นยางอ่อนจะสามารถกรี๊ดได้ง่ายกว่ายางแก่ซึ่งมีเปลือกแข็งและหนากว่าต้องลงแรงมากกว่าและหากเป็นยางที่แก่มากๆคืออยู่ในระยะใกล้โคนต้องทำการกรี๊ดบริเวณลำต้นด้านบนซึ่งอยู่สูงมากซึ่งคนกรี๊ดต้องต่อด้ามมีดให้ยาวเพื่อสามารถกรี๊ดได้สะดวก หรือที่เรียกกันว่า การสอยยาง¹ การกรี๊ดยางต้องทำที่ละต้น และเดินไปอีกต้นเรื่อยๆจนครบสวน พอรุ่งเช้าก็ทำการเก็บน้ำยางใส่ถัง หากเลือกขายน้ำยางก็สามารถบรรจุน้ำยางรวมกันใส่ถังรอการจำหน่ายได้เลย ซึ่งปัจจุบันบางพื้นที่ที่การคมนาคมสามารถเข้าถึงได้ ก็จะมีรถรับซื้อน้ำยางขับเข้าไปรับซื้อน้ำยางถึงหน้าสวนยาง ซึ่งอำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกรมากขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญที่ควรพิจารณาประกอบการกรี๊ดยาง คือ พันธุ์ยาง อายุต้นยาง ฤดูกาล การเปิดกรี๊ด วิธีการกรี๊ด วิธีการใช้สารเคมีเร่งน้ำยาง และความชำนาญของคนกรี๊ดยาง ปัจจัย

¹ ภาษาชาวบ้าน เรียกว่า ยางขอย

เหล่านี้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกันสามารถเพิ่มผลผลิตยางให้สูงขึ้น ถนอมต้นยางให้กรี๊ดได้ระยะยาวนาน และเป็นอันตรายต่อต้นยางน้อยที่สุด

ขนาดต้นยางที่จะสามารถเปิดกรี๊ดได้ต้องมีขนาดเส้นรอบต้นไม่น้อยกว่า 50 เซนติเมตร (วัดที่ความสูงจากพื้นดิน 150 เซนติเมตร) และจะทำการเปิดกรี๊ดเมื่อมีจำนวนต้นยางที่ได้ขนาดเปิดกรี๊ดไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของจำนวนต้นยางทั้งหมดในสวน โดยเฉลี่ยต้นยางที่สามารถกรี๊ดได้จะมีอายุประมาณ 6-7 ปี การเปิดกรี๊ดเมื่อต้นยางมีขนาดเล็กหรือยังไม่ได้ขนาดเปิดกรี๊ด จะทำให้ได้รับผลผลิตน้อย ส่งผลให้ต้นยางมีอัตราการเจริญเติบโตช้า และส่งผลต่อการลดลงของผลผลิตในระยะยาว

การเปิดกรี๊ดครั้งแรกจะเริ่มในช่วงต้นฤดูหนาว (ประมาณเดือนพฤศจิกายน) และกรี๊ดไปจนกระทั่งถึงช่วงยางพลัดใบ โดยทั่วไปจะหยุดกรี๊ดในช่วงยางพลัดใบและรอผลใบใหม่ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 เดือน

การแบ่งหน้ายางในการกรี๊ด มี 2 ลักษณะ คือ แบ่ง 2 หน้า (1/2 ลำต้น) และ แบ่ง 3 หน้า (1/3 ลำต้น) จำนวนต้นยางที่แรงงานหนึ่งคนสามารถกรี๊ดได้แต่ละวัน ขึ้นอยู่กับขนาดของต้นยาง ความยาวรอยกรี๊ด ลักษณะของพื้นที่ และความชำนาญของคนกรี๊ด ปกติการกรี๊ดแบบครึ่งลำต้นหนึ่งคนสามารถกรี๊ดได้ 450-500 ต้นต่อวัน และหากกรี๊ด 1/3 ของลำต้นคนหนึ่งสามารถกรี๊ดได้ 650-700 ต้นต่อวัน

การกรี๊ดยางไม่ควรกรี๊ดทุกวันหรือติดต่อกันหลายวัน เพราะแม้ว่าจะได้ผลผลิตสะสมต่อปีสูงเนื่องจากจำนวนวันกรี๊ดมาก แต่ผลผลิตต่อครั้งกรี๊ดจะต่ำ และคุณภาพเนื้อยางที่ได้ต่ำลง ดังนั้นต้นยางควรมีเวลาหยุดพักเพื่อสร้างน้ำยางและให้ผลผลิตที่ดีในระยะยาว ระบบการแบ่งวันกรี๊ดที่เกษตรกรเลือกใช้มีหลายแบบด้วยกัน เช่น กรี๊ด 1 วันเว้น 1 วัน กรี๊ด 2 วันเว้น 1 วัน และ กรี๊ด 3 วันเว้น 1 วัน เป็นต้น

กรณีกรี๊ดแบบวันเว้นวัน จะมีวันกรี๊ดเฉลี่ย 100-150 วันต่อปี แต่หากบางปีมีฝนตกชุก วันกรี๊ดได้จะลดลงเนื่องจากเมื่อต้นยางเปียกจะไม่สามารถกรี๊ดยางได้ หากบางช่วงที่มีฝนตกชุกติดต่อกัน เกษตรกรจะไปกรี๊ดชดเชยในช่วงที่ฝนหยุดตกโดยอาจกรี๊ดทุกวันโดยไม่เว้นไปช่วงหนึ่งหรือเพิ่มวันกรี๊ดในช่วงยางพลัดใบแต่ช่วงนี้จะให้ผลผลิตที่ต่ำกว่าปกติ

ระบบกรี๊ดที่เหมาะสม คือ กรี๊ดครึ่งลำต้น แบบวันเว้นวัน ซึ่งจะได้ผลผลิตเฉลี่ย (เนื้อยางแห้ง) ไม่ควรต่ำกว่า 250 กิโลกรัมต่อไร่ต่อปี

2) การทำยางแผ่นดิบ ต้องนำน้ำยางสดมาใส่ภาตแล้วผสมน้ำกรดยางเพื่อเข้าพิมพ์ ให้เป็นก้อนสี่เหลี่ยม รอกอีกประมาณ 20-30 นาที พอภายในพิมพ์เริ่มแข็งก็นำไปนวด และเข้าเครื่องรีดยางให้เป็นแผ่น ต่อไปคือเข้าเครื่องรีดให้มีลายดอกยาง แล้วนำไปตากในที่ร่มและรอการขายต่อไป

3.3 การขายผลผลิต

ชาวสวนส่วนมากนิยมผลิตยางแผ่นดิบ และขายน้ำยางสด ซึ่งหากกรณีผลิตยางแผ่นดิบ ชาวสวนจะผลิตยางแผ่นเก็บไว้ให้ได้ปริมาณหนึ่งก่อนนำไปขายในตลาด โดยอาจจะทำการตกลงกันระหว่างเจ้าของสวนยาง และแรงงานรับจ้างกรีดยางว่าจะขายบ่อบ่อยมากน้อยแค่ไหน เช่น ขายสี่ปาดห้าครั้ง สองสี่ปาดห้าครั้ง หรือเดือนละครั้ง ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่เจ้าของสวนยางจะเป็นฝ่ายนำยางแผ่นไปขาย ส่วนในกรณีของการผลิตน้ำยางสด จะมีพ่อค้าคนกลางเข้าไปรับซื้อน้ำยางถึงบริเวณหน้าสวนยาง โดยส่วนใหญ่จะเข้าไปรับน้ำยางทุกวัน หรือวันเว้นวัน และเจ้าของสวนยางจะเข้าไปรับเงินที่ร้านรับซื้อน้ำยางในภายหลัง

ด้วยการขยายตัวของธุรกิจอุตสาหกรรมการผลิตยางดิบ ส่งผลให้เกิดระบบพ่อค้าคนกลางนี้ขึ้นมากมาย และสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายระดับ จากตัวเลขในปี 2541 พบว่ามีจำนวนพ่อค้ายางรับอนุญาตถูกต้องตามกฎหมายจำนวน 2,600 รายในระบบตลาดยางของประเทศไทย และถ้ารวมพ่อค้าที่ไม่ได้รับอนุญาตแล้วจะมีจำนวนพ่อค้ายางทั้งสิ้นประมาณ 3,000 ราย ทั้งนี้โดยสรุปแล้วสามารถแบ่งพ่อค้าคนกลางได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

- 1) ผู้รับซื้อในหมู่บ้าน/ตำบล มักจะซื้อจากสวนยางขนาดเล็กในพื้นที่ใกล้ๆ แล้วรวบรวมส่งร้านรับซื้อที่ตลาดในอำเภอหรือจังหวัดต่อไป
- 2) ร้านรับซื้อในตลาดอำเภอ ส่วนใหญ่จะนำยางที่รับซื้อไปส่งขายให้แก่ร้านรับซื้อในระดับจังหวัด แต่ถ้าเป็นร้านรับซื้อในอำเภอที่ใกล้ชุมทางให้แหล่งปลูกยางหนาแน่นที่ซื้อยางได้มากจะนำไปส่งให้แก่โรงงานของผู้ส่งออกโดยตรง
- 3) ร้านรับซื้อในตัวจังหวัด ส่วนใหญ่จะรับซื้อจากพ่อค้ารับซื้อในระดับหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ ซึ่งจะนำยางใส่รถบรรทุกขนาดเล็กไปส่งขาย
- 4) โรงรมคว้นยาง จะไม่รับซื้อยางในปริมาณน้อย ๆ แต่จะซื้อจากพ่อค้าคนกลางที่มียางอยู่จำนวนมากและสม่ำเสมอให้นำส่งยางเป็นประจำโดยรถบรรทุกขนาดกลาง และเจ้าของโรงงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ส่งออกยางด้วยจะยังทำหน้าที่เป็นผู้ให้สินเชื่อแก่พ่อค้าคนกลางเพื่อใช้ซื้อ

ยางในระดับล่างต่อมา หลังจากกรรมควันและบรรจู่หีบห่อเรียบร้อยแล้ว ยางจะถูกนำส่งออกไปยังผู้สั่งซื้อในต่างประเทศส่วนใหญ่ในราคา FOB. ซึ่งเป็นไปตามความเคลื่อนไหวของตลาดสำคัญ คือตลาดล่วงหน้าญี่ปุ่นและสิงคโปร์ พ่อค้าส่งออกจะหักค่าใช้จ่ายต่างๆที่เกิดจากการกรรมควัน ค่าปลูกแทนและค่าใช้จ่ายในการส่งออก ที่เหลือจึงเป็นราคาซื้อจากหน้าสวน

3.4 รูปแบบการจ้างงาน

การจ้างแรงงานในสวนยางพารา แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) แรงงานชั่วคราว (Casual laborer) เช่น แรงงานปลูกต้นกล้า ดายหญ้า ใส่ปุ๋ย พรวันดิน เป็นต้น แรงงานประเภทนี้สามารถหาได้ง่ายทั่วไปในท้องถิ่น ซึ่งอาจจะเป็นคนในพื้นที่หรือคนต่างจังหวัดที่ยึดอาชีพรับจ้างทั่วไป หรืออาจเป็นแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะหรือประสบการณ์ในการทำงานมากนัก ลักษณะการจ้างงานเป็นการจ้างรายคน นายจ้างสามารถทำการควบคุมดูแลการทำงานได้ง่าย แรงงานประเภทนี้จะได้รับค่าจ้างในอัตราคงที่ (Fixed rate) เช่น ค่าจ้างรายวัน (Daily wage) หรือค่าจ้างเหมาจ่ายตามช่วงเวลา (Time wage)

2) แรงงานกึ่งถาวรและผลิตยางดิบ ถือเป็นแรงงานประจำ (Permanent laborer) แรงงานประเภทนี้ต้องเป็นแรงงานที่มีทักษะฝีมือ (skilled labor) เนื่องจากปริมาณผลผลิตที่ได้ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถและทักษะเฉพาะของแรงงาน ซึ่งหากแรงงานกึ่งถาวรไม่มีทักษะหรือความชำนาญอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อหน้ายางและส่งผลกระทบให้ปริมาณผลผลิตยางลดลงในระยะยาวได้ ในเรื่องของการควบคุมการทำงานของแรงงานประเภทนี้สามารถทำได้ยาก ทั้งในเรื่องของการควบคุมเวลาในการทำงาน การควบคุมลักษณะการทำงาน หรือแม้แต่การควบคุมประสิทธิภาพของงาน ส่วนใหญ่ลักษณะการจ้างงานเป็นการจ้างรายครัวเรือน มีระยะเวลาการจ้างแต่ละครั้งเป็นหนึ่งฤดูกาลเก็บเกี่ยวหรือประมาณหนึ่งปี และหากทำงานดีส่วนใหญ่ก็จะจ้างไปเรื่อยๆในลักษณะการจ้างประจำหรือจ้างระยะยาวไปจนกระทั่งตัดโค่นต้นยาง ทั้งนี้การตกลงว่าจ้างโดยทั่วไปเป็นการตกลงด้วยวาจา ไม่มีสัญญาจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร แรงงานประเภทนี้จะได้รับค่าจ้างในรูปของส่วนแบ่งรายได้จากผลผลิต (Share rate) เช่น ร้อยละ 40, 45 หรือ 50 ของผลผลิตที่ขายได้ เป็นต้น

3.5 รูปแบบค่าจ้างและผลตอบแทน

งานวิจัยหลายชิ้นงานที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรชาวสวนยางและแรงงานในสวนยาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเป็นอยู่ รายได้ และประสิทธิภาพผลผลิตของเกษตรกรชาวสวนยาง¹ ได้มีการสำรวจและกล่าวถึงรูปแบบและลักษณะการจ่ายค่าจ้างและแบ่งผลตอบแทนระหว่างเจ้าของสวนยางและแรงงานกรีดยางไปในทิศทางเดียวกัน โดยสามารถสรุปใจความได้ดังนี้

1) เจ้าของสวนยางและแรงงานกรีดยางส่วนใหญ่นิยมการแบ่งรายได้จากผลผลิตกันในสัดส่วนคงที่จากผลผลิตยางที่กรีดยได้ โดยอัตราส่วนในการแบ่งก็มีหลายอัตราส่วนด้วยกัน แต่ที่นิยมใช้กันมาก ได้แก่ 60:40 55:45 50:50 สัดส่วนในการแบ่งนี้หมายถึง เมื่อได้ผลผลิตยางมาแล้วจะนำไปขายแล้วแบ่งรายได้กันตามน้ำหนักของยาง เช่น เจ้าของสวนยางได้รับส่วนแบ่งร้อยละ 60 แรงงานได้รับส่วนแบ่งร้อยละ 40 เป็นต้น ผลผลิตยางอาจอยู่ในรูปของน้ำยาง หรือยางแผ่นแล้วแต่จะตกลงกัน การตกลงในสัดส่วนผลตอบแทนนี้จะอยู่ในลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน ไม่ค่อยมีกรณีพิพาทเกิดขึ้น และลักษณะการแบ่งในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไป ไม่ได้ใช้กฎเกณฑ์เดียวกันทั่วทั้งภาคได้ บางแห่งเจ้าของสวนออกค่าใช้จ่ายในการกรีดยาง หรือเป็นสวนยางใหม่มีค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาที่สูง เจ้าของสวนก็จะแบ่งผลผลิตยางไปมาก บางแห่งยางมีอายุมาก กรีดยางยาก แรงงานกรีดยางก็จะได้รับส่วนแบ่งเพิ่มขึ้น

2) กรณีของสวนขนาดใหญ่หรือมีการดำเนินงานในรูปแบบของบริษัท ใช้วิธีจ่ายค่าจ้างแรงงานกรีดยางเป็นเงินสดคงที่ เช่น ค่าจ้างรายวัน รายสัปดาห์ หรือบางพื้นที่จ่ายค่าจ้างต่อหน่วยผลผลิตในอัตราคงที่ เช่น 3 บาทต่อยาง 1 กิโลกรัม² มีบ้างบางแห่งที่แบ่งผลตอบแทนในสัดส่วน 70:30

¹ สรุปข้อมูลจาก คณะอนุกรรมการสำรวจภาวะการทำมาหากินของราษฎรในจังหวัดภาคใต้ (2511) สุวรรณ ทิพยกุล และนันทิกา จิระนคร (2517) ไพศาล โชติไพบูลย์พันธุ์ (2522) กลุ่มศึกษาปัญหาภาคใต้ (2525) ปราโมทย์ เถรแก้ว (2541) เสริมศักดิ์ รักบำรุง (2544) มนฤกษ์ เรืองภาณุพันธ์ และอุทัย ขวัญทอง (2545)

² ราคารับซื้อยางแผ่นในขณะนั้น (ปี พ.ศ.2517) ประมาณ 20 บาท ต่อกิโลกรัม

3) รายได้จากเศษขาย สำหรับผลผลิตเศษขายซึ่งเป็นผลผลิตพลอยได้จากการกรีดยาง บางส่วนก็ทำการขายและแบ่งรายได้กันตามสัดส่วนเดียวกับผลผลิตหลัก หรือบางส่วนก็ทำการระบายได้ทั้งหมดในส่วนนี้ให้กับแรงงานกรีดยาง

4) สวัสดิการอื่นๆ นอกจากค่าจ้างที่ได้รับแล้ว แรงงานกรีดยางยังได้รับสวัสดิการอื่นด้วย เช่น ที่อยู่อาศัย การให้กู้ยืมเงิน ของขวัญของกำนัลในโอกาสพิเศษ เช่น มีบุตร บุตรเข้าเรียนเงินรางวัล (กรณีสวนขนาดใหญ่ที่ลูกจ้างทำงานดี) เป็นต้น